

Pukovnik u penziji
MIHAJLO VUČINIĆ

Rat – sredstvo i produžetak politike

U članku *Rat kao sastavni deo politike* («Vojno delo» br. 2/1982) pukovnik prof. dr Mensur Ibrahimpašić iznosi neka gledanja na aktuelne probleme rata i ocene o dometima naše vojnoteorijske misli. Interesantna logičko-teorijska analiza tih problema je izazov i podsticaj za polemičku raspravu. Autor polazi od konstatacije da problemima rata, naročito sa teorijsko-metodološkog stanovišta, naša vojna nauka nije posvećivala potrebnu pažnju. Argumente za tu ocenu pretežno je zasnivao na polemičkoj analizi Klauzeviceve definicije rata.

Mensur Ibrahimpašić u pomenutom članku, između ostalog, kaže: »Naša vojna teorija se nije posebno bavila pitanjem da li je Klauzeviceva definicija rata još uvek dovoljna. Razlog je u tome što nedovoljno neguje teorijsko-metodološke rasprave. Međutim, lako je uočiti i njenu karakteristiku da se nije kretala i da se ne kreće isključivo u teorijskoj ravni te definicije. Baveći se opisanim problemima rata kao savremene društvene pojave, ona nadilazi tu ravan: poklanja pažnju kako ratu kao produženju politike tako i uzrocima, fenomenologiji i posledicama rata kao virtuelne pojave, odnosno kao bitnog sastavnog dela savremenih političkih odnosa u svetu i pri tome se najvećim delom kreće smerom paradigmi opšte teorijske problematizacije o kojim je bilo reči. Ali, ona to čini na nedovoljno metodološki razvijen i obrazložen način. Zbog toga i njeni dometi, i kada su po svojoj suštini visoke naučne vrednosti, često nisu po svom diskursu na nivou sistematično pojmovno oblikovane teorijske misli« (str. 166).

U Ibrahimpashićeve ocene o vrednosti i dometima naše vojno-teorijske misli, posebno o metodološkoj analizi problema o kojima raspravlja, ne bih ulazio, mada, verujem, da bi polemika upućenijih u tu problematiku bila veoma korisna.

Međutim, bez pretenzije na iscrpne odgovore, želeo bih da polemishem o nekim stavovima M. Ibrahimpasića. Zadržaću se samo na dva suštinska pitanja. Prvo se odnosi na valjanost Klauzeviceve definicije o ratu danas i na dileme koje se u vezi sa tim postavljaju, a drugo pitanje se odnosi na to kako se rat tretira u pomenutom tekstu.

Mensur Ibrahimpasić postavlja pitanje: da li je Klauzeviceva definicija rata i danas dovoljna? Iz autorovog teksta teško se mogu dokučiti razlozi zbog kojih je takvo pitanje postavljeno, jer ono našu vojnu misao, pa i praksu, vraća na »polazne položaje«. Za našu vojnu teoriju i ratnu doktrinu to pitanje već odavno nije sporno. U brojnim člancima ovog časopisa kritički se raspravljalo ne samo o valjanosti i »dovoljnosti« Klauzeviceve definicije rata već o celokupnom stvaralaštvu ovog izuzetnog vojnog mislioca i teoretičara, pri čemu su analizirane sve društvene, tehnološke i druge pojave savremene epohe, bitne za razumevanje karaktera i fizionomije savremenog rata. U tom pogledu bilo je rasprava među našim teoretičarima, ali i zapaženih polemika sa stranim autorima, jer je Klauzevic, s razlogom, bio a i sada je veoma aktuelan ne samo u vojnoj teoriji na Zapadu, nego i u koncipiranju vojnih doktrina mnogih savremenih armija. Zbog toga su se naša vojna nauka i teorija ratne veštine posebno, s pravom, bavile i izučavale Klauzevica i ostale teoretičare klasične vojne škole. U tome pravcu treba i dalje istrajati, povezujući »stara« znanja sa savremenim kretanjima u teoriji i praksi rata i oružane borbe, koristeći se, pored ostalog, i »dijalektičkom elementarnom logikom«.

Polazeći od marksističke teorije o ratu, naša vojna nauka je argumentovano ukazala na to da se Klauzevicevom lapidarnom definicijom, gotovo sentencijom — da »rat nije ništa drugo do državna politika produžena drugim sredstvima«¹ — ipak, ne može objasniti fenomen savremenog rata. To se, uostalom, ne može učiniti nikakvom delinicijom. Konačno, i Klauzeviceva definicija je rezultanta njegovih proučavanja ekonomskih, društvenih, političkih i drugih uslova epohe u kojoj je živio, naročito analize konkretnih ratova na osnovu kojih je stvorio svoj teorijski opus. Ta definicija, kao i celo Klauzevicevo teorijsko stvaralaštvo nastali su u periodu

¹ Karl fon Klauzevic: *O ratu*, izd. »Vojno delo«, Beograd, 1951, str. 521.

pobeda buržoaskih revolucija u evropskim zemljama i načina ratovanja njihovih vojnih organizacija.

Već je Lenjin uočio nedovoljnost same Klauzeviceve definicije, pa je reč *drugim* zamenio *nasilnim* sredstvima, kako bi precizirao i istakao značaj i potrebu revolucionarnog puta u rešavanju društvenih protivurečnosti svoje epohe. U savremenim uslovima reči »druga« i »nasilna« sredstva sve češće se kod mnogih teoretičara i to ne samo naših, preciziraju kao *sredstva oružane borbe*, što je izraz potrebe da se u totalnosti rata naglasi značaj i uloga oružane borbe. I Kardelj, analizirajući odnos politike i strategije, proširuje Klauzevicevu definiciju objašnjavajući da ona ne znači samo produžetak »državne politike« već i politike revolucionarnog političkog pokreta, kao što je slučaj sa našom narodnooslobodilačkom borbom i socijalističkom revolucijom koju je vodila Komunistička partija Jugoslavije u uslovima kada je stara država propala.

Prema tome, suština pitanja nije u tome da li je Klauzeviceva definicija rata danas dovoljna ili nije. Ono što je s njom u vezi bitno za raspravu jeste pitanje: šta znači produžetak politike sredstvima oružane borbe kada postoji nuklearno oružje čijom se masovnom upotrebom u svetskom ratu može uništiti savremena civilizacija?

Čovečanstvo je dostiglo takav stepen naučnog i tehničko-tehnološkog razvoja, odnosno stvoreno je takvo oružje koje je svet stavilo pred dilemu — uništenje civilizacije ili eliminisanje rata. Uostalom, o tome su još Engels i Lenjin ne samo maštali, nego i izneli svoj sud, ukazujući na to da će doći vreme kada će razvitak oružja postaviti pitanje uništenja civilizacije ili nestanka rata u odnosima među državama i narodima.

Pred vojnu nauku se, dakle, postavilo konkretno pitanje: da li svetski nuklearni rat može biti produženje politike? M. Ibrahimpašić je u polemici sa onima koji osporavaju da je i takav rat produženje politike,² izneo suprotno mišljenje i uspešno ga obrazložio sa naučno-logičkog stanovišta. To pitanje, međutim, zaslužuje šire razmatranje.

Lenjin je pisao: »Politika — to je um, rat je, ipak, samo oružje, a ne obratno«. Svaki rat je sredstvo i produženje politike. I politika se produžava u ratu »nepolitičkim« sredstvima, tj. oružanim nasiljem. »Najtipičnije sredstvo politike je *kompromis*, a glavni atribut rata je oružana borba.«³ Prema tome, svaki rat je sredstvo politike i njen produžetak, a drugo je pitanje kakva je politika koja

² Božidar Lukić: *Da li je i opšti termonuklearni obostrano uništavajući rat produžetak politike*, »Vojno delo«, br. 2/81.

³ Milivoj Oreb: *Rat u socijalizmu i birokratija*, časopis »Socijalizam«, br. 1/82.

može da dovede do rata i da vodi rat, uključujući i svetski nuklearni rat. Zar nismo suočeni sa činjenicom da nuklearne supersile u svojim ratnim doktrinama i planovima razmatraju mogućnosti ne samo vođenja svetskog nuklearnog rata već i ostvarivanja pobede u tom ratu. Kada već postoji arsenal nuklearnog oružja bilo bi, zaista, naivno verovati da ne postoje i planovi kako ga upotrebiti. Najpre se govorilo o planovima kako da se protivnik *odvрати*, a sada i o tome kako da se u svetskom nuklearnom ratu ostvari pobeda. Od ideje o pobedi do konkretnih planova kako da se ona ostvari samo je jedan korak. Želja za pobedom u nuklearnom ratu izgleda da potiskuje ideje o snazi i realnosti strategije odvrćanja, kao i mogućnosti kontrolisanja nuklearnog rata. Planovi o pobedi u nuklearnom ratu, o kojima je Pentagon nedavno obavestio javnost, očitо da menjaju mnoge premise o tom ratu. Povećava se opasnost od verovanja da se takav rat može dobiti što, svakako, ne može ostaviti ravnodušnom i bez adekvatnog odgovora suprotnu stranu. Trka u naoružavanju, konfrontacija i nadmetanje supersila dobile su nov podsticaj i zamajac.

S druge strane, zemlje koje nemaju nuklearno oružje, u uslovima stalnog razvijanja svih vrsta nuklearnog oružja, naročito »taktičkog« nivoa, ne mogu zanemariti pripreme svog društva i oružanih snaga za vođenje rata i oružane borbe i u uslovima upotrebe takvih sredstava.

U članku M. Ibrahimpašića raspravlja se samo o termonuklearnom ratu, odnosno *svetskom nuklearnom ratu*, a ne i o nuklearnom ratu ispod tog nivoa, što znači da nije obuhvaćena celokupna problematika nuklearnog rata. Pre iznošenja nekih ideja o ograničenom nuklearnom ratu, smatram da treba nešto reći o nuklearnom oružju kao sredstvu politike, ali i njegovom uticaju na politiku i ratnu doktrinu.

Strategijsko nuklearno oružje realno je i svrsishodno sredstvo politike u međunarodnim odnosima (ali ne i rata), u prvom redu u odnosima supersila koje jedino raspolažu sredstvima uništavajućih svetskih razmera. Dokaza za to ima više. SALT — pregovori, premda su izloženi mnogim iskušenjima i krizama ipak su stvarnost, ali i nužnost, pa će se kao takvi neminovno nastaviti, jer dalja nekontrolisana trka u naoružanju uopšte, posebno u nuklearnom naoružanju, može da dovede do nuklearnog rata, a to će reći i do uništenja, u prvom redu, supersila. A one uništenje, ipak, ne žele. Naпротив, svoju politiku i strategiju one su usmerile na ostvarivanje ciljeva drugim sredstvima i putevima, izbegavajući rizik direktne nuklearne konfrontacije.

Tu su, zatim, *ratne doktrine supersila* i mnoge njihove varijante o načinu upotrebe i zaštite od nuklearnog oružja strategijske namene. Reč je o prvom nuklearnom udaru, drugom nuklearnom udaru, odnosno nuklearnom uzvratu, strategiji vojnih ciljeva, strategiji udara po gradovima, organizaciji antiraketnih sistema, itd., što je sve u funkciji zastrašivanja, odnosno strategije *odvraćanja* od svetskog nuklearnog rata.

Rasprave u svetu o krizi strategije odvraćanja usmerene su na to da ukažu na njene slabosti — da ne garantuje otklanjanje opasnosti od svetskog nuklearnog rata. Kriza odvraćanja se nastoji prevazići »novim« vojnim doktrinama (npr. američka doktrina »globalne odmazde«), koje pretpostavljaju jačanje oružanih snaga, usavršavanje nuklearnog i ostalog oružja na svim nivoima. To su doktrine koje predviđaju pobjedu i u nuklearnom ratu.

U suprotnom pravcu su usmerene aktivnosti miroljubivih i progresivnih političkih, naučnih, humanitarnih i drugih organizacija i pojedinaca, što je veoma značajan faktor psihološkog uticaja i pritiska javnog mnjenja protiv nuklearnog rata. Taj glas se sve više čuje i uvažava u svetu, što ne može da ne utiče i na vodeće političke strukture supersila.

Važno je i saznanje političkog i vojnog vrha zemalja koje poseduju strategijsko nuklearno oružje o tome da bi one bile prve žrtve udara strategijskim nuklearnim oružjem, što one žele da izbegnu pa se tako ponašaju i u tom pravcu i deluju. Zbog toga, se, često, čuju izjave vodećih ljudi obe supersile da je malo verovatno da može doći do svetskog nuklearnog rata, odnosno da treba učiniti sve da do njega ne dođe. Takve izjave, iako nisu usaglašene sa vojnim doktrinama i strategijskim planovima, nemaju samo propagandističku notu već realnu potrebu politike i strategije supersila. Upravo u takvom kontekstu političkim vrhovima supersila obraćao se drug Tito, ukazujući na posledice svetskog nuklearnog rata — prvo po njih i po celo čovečanstvo. U poznatom govoru u Bandungu, obraćajući se baš tim faktorima, Tito je rekao: »Razorno nuklearno oružje, od koga su njegovi inicijatori očekivali da će ih učiniti gospodarima ljudske sudbine u cijelom svijetu, zarobilo je njih same. Ono je postalo sredstvo koje prijeti da uništi svoje vlastite tvorce«. I dalje, Tito kaže: »Rat, posebno *svjetski nuklearni* (podvukao M. V.) postaje iracionalan i nijedna država njime ne može obezbijediti ekonomski interes a da se u isto vrijeme izloži riziku samouništenja«. ⁴

⁴ J. B. Tito: *Govori i članci*, izd. »Naprijed«, Zagreb, knj. 4, str. 40.

U vreme kad je govorio o ovim problemima, Tito je prvenstveno imao u vidu posledice svetskog nuklearnog rata i zalagao se za pobeđu razuma i političkog realizma u odnosima supersila. To je bila jedna od pretpostavki u borbi za mir i progresivne društvene promene, koje se »prepliću i uzajamno uvjetuju kao alternativa katastrofi politike i politici katastrofe«.⁵

Boreći se ne samo protiv svetskog nuklearnog rata već i protiv svakog rata i drugih oblika upotrebe sile u međunarodnim odnosima, Tito nije bio pacifista koji bi zanemarivao realne društveno-ekonomske, političke i druge protivurečnosti savremenog sveta, uzroke i povode ratovima koji su, uostalom, realnost u celokupnom posleratnom vremenu.

No, da se vratimo nuklearnom ratu. Ono što je sada najopasnije za međunarodne odnose, pre svega za zemlje tzv. trećeg sveta, kao i za sve one zemlje koje nemaju nuklearno oružje, to je nastojanje nuklearnih supersila da se *upotreba* nuklearnog oružja učini »racionalnim« sredstvom politike, odnosno da se ono može upotrebiti bez rizika da se uništi teritorija supersila. Takva »razmišljanja« nameću vojnoj nauci, posebno teoriji ratne veštine, najdirektnija pitanja koja traže odgovore i doktrinarna rešenja. Reč je o naučnom odgovoru na teoriju i doktrinu ograničenog nuklearnog rata.

Paralelno s usavršavanjem nuklearnog oružja male snage, doktrina ograničenog rata postala je veoma aktuelna i predmet je neposrednih vojnostrategijskih planova supersila. Čovečanstvo je ozbiljno suočeno sa mogućnošću ograničenog nuklearnog rata, pogotovo zbog toga što je, po mišljenju protagonista ovih teorija, takav rat »manje opasan« od svetskog nuklearnog rata. Pitanje je samo za koga je »manje opasan«. Sigurno nije za one zemlje i narode kojima se takav rat nudi. Čak veoma ozbiljna i argumentovana naučna upozorenja i realna opasnost od eskalacije ograničenog u svetski nuklearni rat ostaju bez pravog odjeka kod »teoretičara«, a pogotovo kreatora doktrine i planera ograničenog rata. Suočeni smo i sa upozorenjem Pentagona o mogućnosti upotrebe »selektivnog nuklearnog oružja« u područjima koja su od »vitalnog interesa« za SAD. Poznato je, takođe, da SSSR uporno ističe nereálnost i neodrživost svake ideje o ograničenom nuklearnom ratu između SSSR i SAD, jer bi pojedinačni udari po sovjetskoj teritoriji izazvali njihov odgovor i eskalirali u svetski nuklearni rat. Međutim, i on ima sredstva, snage i doktrinu za upotrebu raketa »taktičke« namene.

Opasnost od ograničenog nuklearnog rata povećava se i zbog sve izraženijih tendencija širenja kruga zemalja koje nastoje da pose-

⁵ M. Oreb, navedeni članak, str. 10.

duju nuklearno oružje. Smatra se da, pored supersila i drugih zemalja »nuklearnog kluba« (V. Britanije, Francuske i Kine), još oko deset država može da proizvodi nuklearno oružje. Štampa na Zapadu piše da Izrael i Južnoafrička Republika već raspolažu sa nuklearnim projektilima srednje i male snage.

Pošto je opasnost od ograničenog nuklearnog rata realna, to se od vojne nauke, posebno teorije ratne veštine, zahteva da ga svestrano izučavaju kako bi se sve strukture društva, a prvenstveno oružane snage, pripremile za rat i za izvođenje borbenih dejstava i u takvim uslovima. Doktrina našeg odbrambenog rata pored ostalog, ukazuje na sve one prednosti koje imamo nad svakim agresorom i u uslovima upotrebe nuklearnog oružja i drugih sredstava masovnog razaranja i uništavanja. Dalja razrada naše ratne doktrine i teorije i prakse oružane borbe, svestrane pripreme društva i oružanih snaga za rat i oružanu borbu bitan su faktor odvrćanja i realna snaga sprečavanja bilo kakvog iznenađenja i u pogledu upotrebe nuklearnog oružja.

Naša vojna nauka i ratna doktrina moraju da izvrše *jasnu diferencijaciju* o tome šta je borba za mir i naponi koje Jugoslavija s pravom ulaže u tom pravcu, šta je borba za razoružanje, posebno protiv usavršavanja i širenja nuklearnog oružja. Drugim rečima, šta su naponi miroljubivih i naprednih snaga za prevazilaženje kriza i drugih teškoća savremenog sveta, a šta je realno stanje u međunarodnim odnosima, stanje u svetu u kojem se stalno usavršava konvencionalno i nuklearno oružje, zaoštravaju odnosi među državama i narodima i stalno vode ratovi. Moramo biti realni, gledati svet onakav kakav jeste i u njemu se boriti za nove odnose među državama i narodima, ali stalno voditi računa o svojoj bezbednosti i spremnosti za rat. Snage mira, saradnje i progressa moraju i dalje ulagati ogromne napore da se očuva mir, da se za njega bore preko organizacije Ujedinjenih Nacija i Pokreta nesvrstanih. Pri tom se mora gledati istini u oči i jasno reći da su snage koje vode politiku sa pozicija sile, politiku koja vodi ka ratovima (pa i do mogućnosti izbijanja ograničenog nuklearnog rata i njegove eskalacije, ma koliko to bilo besmisleno i pretnja uništenju čovečanstva) veoma jake i da svoje planove zasnivaju na složenim protivurečnostima i krizama savremenog sveta. Koliko miroljubive i progresivne snage, pa i OUN, i kad su jednoduše u svojim stavovima, mogu biti nemoćne da spreče agresora govori primer Izraela, koji je pred celokupnom svetskom javnošću izvršio brutalnu invaziju u Libanu, vrši genocid nad palestinskim narodom i dalje održava okupaciju arapskih teritorija. Pokazalo se da se palestinski narod u odbrani

svojih legalnih prava prvenstveno mora osloniti na sopstvene snage, jer su mnogi protagonisti i akteri tih događaja na Bliskom istoku u njegovoj tragediji tražili ostvarenje pre svega svojih interesa. Događaji u Libanu i sudbina palestinskog naroda velika su pouka za sve narode koji se mogu naći u situaciji da, u savremenim, veoma složenim međunarodnim odnosima, konfrontiranim različitim interesima, naročito stratezijskim planovima supersila i blokova, brane svoju slobodu, nezavisnost i teritorijalni integritet.

Drugo pitanje koje, po mom mišljenju, zaslužuje pažnju je razmatranje M. Ibrahimpašića o ratu kao sastavnom delu politike, njegovim pojavnim oblicima i ispoljavanju.

Analiza Ibrahimpašićevog teksta nameće pitanje: šta je rat? Za naše društvene nauke i vojnu nauku posebno, definisanje pojma rata nikad nije bilo sporno. U stručnoj literaturi rat se definiše na mnogo mesta, ali suština svih definicija je ista, jer polaze od marksističke analize uzroka rata i stava da je *oružana borba njegovo imanentno svojstvo*. Prema tome, naša teorija je utvrdila jasan kriterij (*oružanu borbu*) po kome se rat razlikuje od ostalih oblika korišćenja i upotrebe sile u međunarodnim odnosima. Ukoliko bi prihvatili stav da su sve »ratovi« koje je naveo autor u svom članku, šta bi onda bio mir. Svet bi se nalazio u stalnom ratu, a to nije tačno.

Rat je društveni sukob i društveno stanje u kome je oružana borba dominirajući i odlučujući oblik sukoba. To znači da *bez oružane borbe nema rata*. Prema tome, »hladni rat«, »psihološki rat«, »ekonomski rat«, »specijalni rat«, itd., nisu ratovi, bez obzira na to kakvi se politički i drugi ciljevi u takvim »ratovima« mogu postići. Ovi pojmovi samo izražavaju bogatstvo i složenost političke borbe u uslovima mira u savremenim međunarodnim odnosima.

Različito tumačenje pojma rat ne izaziva samo sporna metodološka pitanja, već je reč o suštini pojma. Mensur Ibrahimpašić na str. 165. kaže: »Šta je hladni rat nego oblik takvog međusobnog *oružanog* suprotstavljanja, odnosno međusobnog odnošenja država u kojem je oružje glavno sredstvo politike, iako ostaje neupotrebjeno. A čim je u međusobnom odnošenju država, oružje glavno sredstvo tog odnošenja, takav odnos je u suštini — rat«. Samo upotreba oružja u oružanoj borbi kad je dominantna u sukobu, znači rat, a svi drugi oblici »korišćenja« oružja kao sredstva politike nisu i ne mogu biti rat.

Za vojnu nauku, posebno teoriju ratne veštine, suštinsko pitanje je *sadržaj i način vođenja rata i oružane borbe posebno, kako da*

se za nju pripreme svi subjekti društva, ne zanemarujući pri tom ni ostale oblike borbe i otpora u opštenarodnom odbrambenom ratu.

I sam M. Ibrahimpašić kaže: »Oružana borba je *diferencija specifika* rata u odnosu na ostale oblike društvenog sukoba. Kada se rat definiše kao produženje politike nasilnim sredstvima, ta se diferencija specifika javlja kao aktuelan čin, kao *vođenje oružane borbe*« (podvukao M. V.). Tu je autor jasan u pogledu definisanja rata kao oblika društvenog sukoba. Ali, on nastavlja, i kaže: »Kada rat posmatramo kao sastavni deo politike, oružana borba ostaje njegova diferencija specifika *ne u vidu njenog vođenja, već u vidu neposredne pretnje da se upotrebom oružja* (podvukao M. V.) ostvaruju politički ciljevi i u vidu raznih vrsta aktivnosti koje omogućuju ostvarenje te pretnje« (str. 164 i 165). U ovom slučaju, po mom mišljenju, to nije rat, niti *rat* kao sastavni deo politike. Kako rat može biti sastavni deo politike kada se on ne vodi? Očito je da se radi o drugim oblicima pretnje i upotrebe sile u međunarodnim odnosima. Pretnja da se upotrebi oružje nije rat. Neposredna pretnja upotrebe oružja i drugi oblici pritisaka poznati su koliko i istorija ratova, samo što su mogućnosti i načini tih pretnji u istoriji bili različiti. Kvantitativni, pa ni kvalitativni, pokazatelji učinka pretnji u tom slučaju ne znače suštinsku promenu pojave.

Prilazeći ratu kao savremenom problemu M. Ibrahimpašić se zalaže za »suštinski drukčiji filozofski i naučni kontekst razmatranja rata od onog u kojem je to Klauzevic činio« (str. 164). To nije sporno, pa tako se uvek radilo kao, uostalom, i sada, a radiće se tako i ubuduće. To je stalan izazov vojnoj, a i svim drugim naukama. Međutim, za diskusiju je autorova postavka da za današnju marksističku vojnu nauku proizlazi zahtev drukčije problematizacije rata, pogotovo sadržaja vojne nauke (iako ne menja predmet — kako voditi rat). Samo da pomenemo pitanja koja on navodi, a koja bi predstavljala »nov« sadržaj vojne nauke: »... kako nadvladati oružje kao silu nad kojom čovek gubi kontrolu, pa ga ona negira kao društveno biće; kako prevladati proizvodnju i prodaju oružja kao značajniji oblik političke i ekonomske hegemonije; kako prevazići trku u naoružavanju kao ishodište krajnje zaoštrenosti i ratne napetosti međunarodnih odnosa i kao najveće ograničenje civilizacijskog razvoja čovečanstva; kako se boriti za svetski mir kao nužan i najpovoljniji uslov ljudskog progressa i revolucionarnog menjanja sveta; kako izgrađivati vojnu organizaciju i ratnu veštinu mira radi, a ne rata radi, tj. kako agresiju učiniti neisplativim, istorijski preživelim načinom ostvarivanja ciljeva politike; šta učiniti za preva-

zilaženje rata kao oblika i sredstva razrešavanja društvenih protivurečnosti. Dakle, *mir*, ali ne kao stanje bez vođenja oružane borbe, već kao istorijsko prevazilaženje rata kao oblika društvenih sukoba i *razotuđivanja vojne sile* — jesu paradigme takve opšte teorijske problematizacije rata« (str. 164).

Pošto je vojna (bolje reći odbrambeno-bezbednosna) problematika postala totalan društveni fenomen to sadržaj vojne nauke, zaista, mora biti kompleksan. Težište je u stalnom unapređivanju sadržaja i metoda naučnog istraživanja, pri čemu metodologija treba da je sredstvo, a ne cilj istraživanja. Međutim, problematika koju nam nudi M. Ibrahimpašić ipak je šira od sadržaja i predmeta vojne nauke. Jer šta bi bio sadržaj filozofije, sociologije, politikologije i svih drugih društvenih i tehničkih nauka koje se moraju baviti problemima rata, odnosno opštenarodne odbrane i društvene samozaštite, ako bi vojna nauka šire pokrivala i ove oblasti. Ona se mora koristiti saznanjima tih nauka, da inicira probleme istraživanja koji će omogućiti da odgovori na to *kako voditi rat i oružanu borbu posebno*. To ne znači da treba vojnu nauku svoditi na praktizam, na »veštinu«, ili tehničko-tehnokratsku naučnu disciplinu, jer ona uvek ostaje *društvena nauka*. Ovde nam autor praktično postavlja nove dileme o sadržaju vojne nauke, o čemu je naša vojna misao, takođe, već odavno zauzela jasan stav.⁶

Vojna nauka je multidisciplinarna naučna oblast (zato se upotrebljavaju i pojmovi »vojne nauke«, »sistem vojnih nauka«, »korpus vojnih nauka«), ali njena *okosnica* je teorija ratne veštine (strategija, operatika i taktika) jer je ona jedina naučna disciplina koja fundamentalno istražuje način vođenja rata i oružane borbe posebno. Oko teorije ratne veštine, kao spoljni krug, nalaze se polemologija, vojna istorija, vojna geografija, vojna ekonomija, vojnobiološke, vojnotehničke i druge nauke. Akcenat je, dakle, na osposobljavanju naroda i oružanih snaga da, moralno-politički pripremljeni, svesni i motivisani za odbranu svoje slobode i nezavisnosti, mogu uspešno da vode rat i izvode borbena dejstva u svim uslovima i da nanesu poraz svakom agresoru. Samo potpuna osposobljenost i spremnost svih subjekata društva za rat i oružanu borbu pre svega, mogu biti realni faktor odvrćanja i garancija očuvanja mira na našim granicama. Konačno, vojna nauka ima svoje mesto među ostalim naukama koje se sve uključuju u zajedničke napore radi daljeg teorijskog razvijanja koncepcije opštenarodne odbrane i društvene samozaštite i njene praktične realizacije.

⁶ Vidi rasprave i članke u »Vojnim delima«, br. 3, 4, 5/48, 1/69, 3, 5, 6/70, i knjigu »Vojna nauka« izdanje VIZ, Beograd, 1971.

Da li je rat sastavni deo politike? Već smo konstatovali da je svaki rat sredstvo politike, a samim tim i njen sastavni deo. Tako je uvek bilo u istoriji i tu suštinski nema ništa novo. Ali, reč je o uslovima kada se *rat vodi*, jer ako nema rata on ne može biti sastavni deo politike, sem ukoliko se ne izražavamo figurativno, pa pod pojmom »rat« mislimo na politiku koja vodi ka ratu, tj. na upotrebu sile kao oblika pretnji, pritisaka, itd. Snage i sredstva koje pripremaju rat i u njemu učestvuju oduvek su uticale na politiku i obratno, samo što je stepen tog uticaja zavisio od društvenih odnosa, odnosno stepena razvoja proizvodnih snaga određenog istorijskog perioda. Reč je, dakle, o upotrebi sile, o upotrebi i mogućnostima *oružja*, a ne o ratu. Upravo tako sam i shvatio stav M. Ibrahimpašića kad kaže: »Živimo u vreme kada oružje nije značajno kao sredstvo produženja politike, ono je postalo političko sredstvo i na drugi način; raznim mogućnostima sadržanim u njemu, što će reći sredstvo politike i kad ne 'progovara'...« (str. 163).

Da nije reč o ratu kao sredstvu politike potvrđuje i Titov citat, koji koristi i sam autor (str. 168). Tito kaže: »*Orijentacija na rat* (podvukao M. V.) za rješavanje međunarodnih sporova postaje sastavni dio politike koja više nije sposobna da 'ubjeđuje' drukčije nego prijetnjom ili upotrebom sile«. Podvlačim da Tito ističe stav *orijentacija na rat* je sastavni deo politike, *a ne rat*, što očito nije isto. To je suština kojom se jasno utvrđuje razlika u tome šta je rat, a šta orijentacija na rat, borba protiv rata, borba protiv upotrebe sile u međunarodnim odnosima, borba za mir, itd. Uočiti razliku među tim pojmovima neophodno je ukoliko želimo naučno i dosledno da tumačimo pojmove i kad raspravljamo o njima kako ih svako ne bi tumačio onako kako on to želi. Saglasnost u tom pogledu mora da postoji, jer će rasprave koje vodimo izgledati kao razgovor gluvih. I ne samo to, nesaglasnost o osnovnim pitanjima ne doprinosi razvoju vojnoteorijske misli, već stvara zabune, unosi konfuziju, a naša razmatranja i rasprave orijentiše na sporedne pojmove, terminološke, metodološke i druge manje značajne probleme vojne teorije i prakse.

Ostajući dosledan svom stavu i tumačenju rata kao sastavnog dela politike (i kada rata nema), autor nam nameće dileme i kad kaže: »Sledeći poseban razlog zbog kojeg je danas rat sastavni deo politike jeste *primoranost politike da uzima u obzir mogućnost izbijanja rata kao, praktično, stalno postojeće opasnosti*« (str. 172). O čemu je zapravo reč — o ratu kao sastavnom delu politike danas, ili o primarnosti politike da uzima u obzir *mogućnost izbijanja rata*? Očito je da je reč o ovom drugom. To se, uostalom, vidi iz daljeg

njegovog teksta na istoj strani. »Prema tome, uzimanje u obzir *mogućnosti izbijanja rata* (podvukao M. V.) kao praktično stalno postojećom mogućnošću izbijanja rata jeste, na žalost, univerzalna karakteristika politike današnjih zemalja kao subjekata svetske zajednice, pa je u tom smislu rat sastavni deo politike«. Kako to sad, pa reč je o mogućnosti izbijanja rata, a ne o ratu. Na drugom mestu (str. 172) autor kaže da zbog povećanja društvene moći *vojne institucije* »mogu biti značajan protagonist politike sa pozicija sile, tj. *upotrebe pretnji ratom kao sastavnim delom politike* (podvukao M. V.) ili, suprotno tome, biti značajan činilac *isključivanja rata kao sredstva rešavanja međunarodnih protivurečnosti*« (podvukao M. V.). Ovde se čitalac teže snalazi. O kome i kakvom se ratu danas radi?

Pošto je ostao pri svom opredeljenju da je rat sastavni deo politike i *kada se rat ne vodi*, M. Ibrahimpašić je došao do novih konstatacija koje su, po mom mišljenju, najviše podložne polemičkoj raspravi. On u tekstu razmatra *pojavne oblike rata* kao sastavnog dela politike sa pozicija sile (!!) i pojavne oblike rata kao sastavnog dela miroljubive politike (!!).

O kakvim se pojavnim oblicima rata radi? Po mom mišljenju samo je oružana borba pojavni oblik rata, da bi on to zaista bio. Da navedemo samo neke autorove pojavne oblike rata bez šireg komentara, jer oni govore sami za sebe. Autor konstatuje da je *međusobno blokovsko suprotstavljanje* danas najznačajniji, najvidljiviji i najopasniji *oblik rata* kao sastavnog dela politike sa pozicija sile. Da li je međublokovsko suprotstavljanje, i pored svih problema i kriza koje unosi u međunarodne odnose, zaista pojavni oblik rata? Kako rat može biti sastavni deo politike sa pozicija sile kad rat upravo znači upotrebu oružane sile u oružanom sukobu kao njen najdrastičniji oblik politike.

Autor dalje pravilno konstatuje da su »*hladni, specijalni i psihološki rat* vrlo rašireni *pojavni oblici politike sa pozicija sile*«, (podvukao M. V.), da bi odmah, zatim, nastavio »da su u pitanju *posebni oblici korišćenja rata kao sredstva politike s pozicija sile*« (str. 174). Autor nam postavlja nova pitanja, što se vidi iz njegove rečenice na istoj strani: »Njihova posebnost je u tome što se neposredna upotreba oružja tj. vođenje oružane borbe kao glavni način ostvarivanja postavljenih ciljeva *zamenjuje pretnjom upotrebe oružja* (podvukao M. V.) i ideološko-političkim i psihološkim osposobljavanjem (valjda onesposobljavanjem, M. V.) protivnika da vodi oružanu borbu, kao načinima kojima se, u stvari, žele postići isti ciljevi«. Kada se tako gleda na rat, a ne na ciljeve koji se žele i

moгу postići i drugim sredstvima logično se dolazi do neprihvatljivog zaključka do koga je došao M. Ibrahimpašić, da se na taj način »menja i sam odnos rata i politike«. Autor kaže: »Taj se odnos danas ne iscrpljuje time što politika određuje ciljeve rata i što stvara uslove da se oni ostvare oružanom borbom kao krajnjim sredstvom. On dobija, kao što je pokazano, novu dimenziju: politika, kao politika sa pozicija sile preuzima na sebe zadatak da se za ostvarenje svojih ciljeva koristi savremenim oružjem i bez njegove neposredne upotrebe, tj. bez vođenja oružane borbe« (str. 174). Zašto bi se zbog pojave novih oružja i oblika upotrebe sila menjao odnos politike i rata nije jasno. Taj dijalektički odnos se suštinski ne menja dok god je politike i rata.

Objašnjenja M. Ibrahimpašića o pojavnim oblicima rata kao sastavnog dela miroljubive politike se, zaista, teško mogu razumeti. Već smo konstatovali da je naša teorija dala jasne odgovore šta je rat a šta borba za mir, kakvim sredstvima i metodama se narodi bore za mir u savremenim društveno-istorijskim uslovima. Po autoru, izgleda, da *rat nije najgrublji oblik upotrebe sile*, on se proširuje na druge fenomene sile, pa i više od toga, i na neke oblike političke borbe protiv rata, na miroljubivu aktivnu koegzistenciju, politiku nesvrstanosti, detant, itd.

Kada govorimo o borbi za mir uvek moramo polaziti od realnih međunarodnih odnosa koji su izraz ekonomskih, društvenih, političkih, ideoloških i mnogih drugih protivurečnosti savremenog sveta u kojima su politika sa pozicija sile, blokovska podeljenost, krizna žarišta i ratovi realnost od koje, prvenstveno, moramo polaziti kada govorimo o politici i ratu i njihovim odnosima, sadržaju vojne nauke i priprema društva i oružanih snaga za rat i oružanu borbu. Jedno su želje, politička borba i svestrani naponi u borbi za mir, a drugo je stvarnost kao izraz objektivnih društvenih odnosa, interesa i politike subjektivnih snaga. Radi toga, a ne samo radi toga, kako shvatiti konstataciju M. Ibrahimpašića da je opravdano govoriti o *ratu* kao sastavnom delu miroljubive politike, »jer je njena suština da ga stalno uzima u obzir kao konkretno — istorijsku mogućnost (podvukao M. V.) i na osnovu toga bori se za pronalaženje snaga, načina i sredstava za prevazilaženje te mogućnosti« (str. 176). Reč je, dakle, o mogućnosti, a ne o ratu. Posle takve konstatacije, autor konkretno navodi pojavne oblike rata, pri čemu pravilno konstatuje da miroljubiva koegzistencija predstavlja novi kvalitet eliminisanja rata kao sredstva rešavanja suprotnosti među državama... »Znači, reč je o *eliminisanju rata*, a ne pojavnim obliku rata. Isti slučaj je i sa politikom nesvrstanosti koja »znači sve

potpuniju politiku *prevazilaženja rata* kao obika i sredstva rešavanja društvenih protivurečnosti«, ali, opet ne kao pojavnog oblika rata. Autor govori i o detantu kao pojavnom obliku rata, iako je dobro poznato da je *detant* put sporazumevanja i miroljubivog rešavanja problema. Težnja i aktivnost miroljubivih i naprednih snaga u svetu je usmerena na to da on postane odnos ne samo između supersila i blokova već da poprimi univerzalan proces po obimu i sadržaju, tj. da obuhvati sve zemlje i narode i sve oblasti delatnosti — politiku, ekonomiju, vojnu, kulturnu i drugu saradnju. U čemu bi onda *detant* bio javni oblik rata? Valjda suprotno, put ka prevazilaženju rata, kriza i drugih problema savremenog sveta.

Za *razoružanje* M. Ibrahimpašić konstatuje da je *vrlo značajan aktuelni oblik rata* kao sastavnog dela miroljubive politike. Po čemu bi razoružanje bilo aktuelni oblik rata? Poznato je šta znači i šta donosi trka u naoružavanju, kakve su njene posledice za međunarodne odnose, šta je »ravnoteža«, kakvi se ulažu napori i na kojim se sve nivoima radi na ograničavanju naoružanja, kakve napore ulažu miroljubive snage, nesvrstane zemlje, organizacija OUN i progresivne snage u svetu na razoružanju, tom akutnom svetskom problemu. Sigurno da ti napori nisu »aktuelni oblici rata«, već napori da se preduzmu konkretne mere u smanjivanju konvencionalnog i nuklearnog oružja, oružanih snaga itd., što znači upornu borbu za mir.